

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมามีแนวโน้มที่ก่อให้เกิดลักษณะของการท่องเที่ยวรูปแบบการท่องเที่ยวแบบกระแสหลัก (Conventional Tourism) ที่ประเทศไทยได้นำมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ โดยรายได้จากการท่องเที่ยวที่จะเพิ่มตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น โดยมีได้คำนึงต่อผลกระทบที่จะเกิดตามมาในระยะยาวจากการท่องเที่ยว จากการพัฒนาดังกล่าวส่งผลให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เกิดความเสื่อมโทรม นอกจากนี้ก็ยังส่งผลให้การท่องเที่ยวภายในประเทศลดน้อยลง (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542) ในช่วงต่อมากระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับโลกที่ถูกกล่าวถึงและได้รับความสนใจอย่างมากนั้นมีส่วนผลักดันให้รัฐบาลไทย ได้หันมาพิจารณาถึงทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยวที่จะสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากการประชุมสุดยอดด้านสิ่งแวดล้อมโลก (Earth summit) ที่จัดขึ้น ณ กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2535 ในที่ประชุมได้มุ่งเน้นความสนใจของทั่วโลกสู่ประเด็นเรื่อง การอนุรักษ์สภาพแวดล้อม จากการประชุมครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ ประการแรกนั้นก็คือ กระแสความต้องการของชาวโลกให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ประการที่สอง ได้แก่ กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว ส่วนประการสุดท้าย ได้แก่ กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว และจากกระแสหลักทั้ง 3 นี้ยังก่อให้เกิดการประยุกต์รูปแบบการท่องเที่ยวขึ้นมาหลากหลายรูปแบบแต่รูปแบบการท่องเที่ยวที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดคือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีแนวความคิดพื้นฐานที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ การใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว และการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม

จากการที่มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้น โดยในปี 2530 มีจำนวน 3,842 ล้านคน เพิ่มขึ้นเป็น 6,951 คน ในปี 2538 และสามารถสร้างรายได้จำนวนมากมาสู่ประเทศ โดยในปี 2530 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยว จำนวน 50,023 ล้านบาท และเพิ่มขึ้นเป็น 190,765 ล้านบาทในปี 2538 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2539 ข) และจากจำนวนนักท่องเที่ยวข้างต้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) พบว่าร้อยละ 67.39 ของนักท่องเที่ยวชาวไทยและร้อยละ 29.40 ของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีความงดงามของธรรมชาติ ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติจำนวน 1,401 แห่ง ของประเทศไทย ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2550 มีอัตราการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นราว 20 เปอร์เซ็นต์ (สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, 2550) จากข้อมูลดังกล่าวนอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมของนักท่องเที่ยวในการเข้าไปพักผ่อนหาความเพลิดเพลินในพื้นที่ธรรมชาติแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงอีกประการหนึ่งคือ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่ซึ่งเปิดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่การท่องเที่ยวไม่ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม ทำให้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศเสื่อมโทรมหรือด้อยคุณค่าลงไป ดังนั้นการหาแนวทางในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติต่างๆ เพื่อรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม โดยให้ผู้ประกอบการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และชุมชนท้องถิ่นมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องกระทำควบคู่ไปกับการพยายามในการหาหนทางให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เรื่องธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมอีกทั้งให้ได้รับความพึงพอใจจากการท่องเที่ยว

การนำเสนอเกี่ยวกับแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยนั้น ได้มีการนำแนวความคิดนี้มาเสนอเป็นครั้งแรกในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติแผนแรกของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2519 โดยกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้อย่างกว้างๆ ไม่ปรากฏรายละเอียดและแนวทางที่ชัดเจน แต่มุ่งเน้นไปในเรื่องการพัฒนาระบบท่องเที่ยวทั้งระบบ โดยผลของการพัฒนาจะทำการพิจารณาทางด้านเศรษฐศาสตร์เป็นสำคัญ ในระยะเวลาต่อมารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นแลกเปลี่ยนในระหว่างองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนของประเทศไทย โดยเฉพาะผู้รับผิดชอบหลักก็คือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้มีการพยายามร่างนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นรองรับกระแสดังกล่าว เพื่อนำมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวของประเทศ จากนั้นนโยบายดังกล่าวส่งผลให้ธุรกิจท่องเที่ยวที่เรียกตัวเองว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” เกิดขึ้นมาไม่น้อยภายในประเทศ แต่ยังคงกล่าวได้ว่าในระดับผู้ดูแลการท่องเที่ยว และผู้ประกอบการท่องเที่ยวยังมีการประสานงานและประมวลความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิง

นิเวศให้มีความชัดเจนร่วมกันอยู่ไม่มากนัก ส่งผลให้เกิดความสับสนใจลักษณะและรูปแบบของการท่องเที่ยวที่จะนำมาใช้

จากความหมายของสถาบันจากต่างประเทศ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยจึงได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism) สรุปได้ว่า หมายถึงการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงครอบคลุมองค์ประกอบหลัก (Key Elements) 4 ด้าน กล่าวคือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ (Nature-Based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity of Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวนั้น

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ (Sustainable Managed Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม (Responsible Travel) ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (No or Low Impact) มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและจำกัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ (Environmental Education Based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Apperciation) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม (Community Participation-Based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (Involvement of Local community of People participation) โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local Benefit) ซึ่งได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดชุมชนท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมใน การควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่นในที่นี้ เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass Root) จนถึงการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็น การท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540 : 2-17)

เพื่อให้รูปแบบของด้านการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น จึงควรเปิดโอกาสให้ชุมชนภายในท้องถิ่นได้เข้ามา มีส่วนร่วมตัดสินใจในด้านการจัดการท่องเที่ยว ภายในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งเป็นแนวทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนทางด้านการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน และยังส่งผลกระทบต่อสภาพสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนให้น้อยที่สุด พร้อมทั้งเป็นแนวทางที่จะส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง ทำให้เกิดการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวออกสู่ชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความตื่นตัวในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการรักษาระบบนิเวศภายในชุมชน เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึก และความตระหนักความหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนของตนเอง

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์ ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งสุทธิชัย อบอุ่น (2541) ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่าเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่ช่วยสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับคนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ

กิตติวัฒน์ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2541) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีองค์ประกอบและวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ ประการแรก เป็นการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประการที่สอง ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และประการที่สาม การมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้จึงต้องจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ด้วย ซึ่งความเห็นนี้สัมพันธ์กับความคิดเห็นของ วิไลภรณ์ ขัตติสิทธิ์ (2541) เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้เป็นการท่องเที่ยวที่พึงประสงค์ของชุมชน ชุมชนต้องมีส่วนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการ สุดท้ายประโยชน์จะกลับสู่ชุมชนโดยตรง โดยเฉพาะประโยชน์จากรายได้ เพราะประชาชนจะมีรายได้เสริมรายได้จากการเกษตรกรรม

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ตามรูปแบบการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่จัดขึ้น กำหนดให้สมาชิกในโครงการเป็นผู้รับนักท่องเที่ยว เข้าพักอาศัยเสมือนเป็นสมาชิกของครอบครัว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านและทราบการดำเนินวิถีชีวิต เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปพร้อมกับการท่องเที่ยว การจัดการดังกล่าวต้องอาศัยขีดความสามารถของชุมชนต้องอาศัยประชาชนในท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในทุกขั้นตอน โดยมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นผู้ให้ความช่วยเหลืออยู่เบื้องหลัง (สุทธิชัย อบอุ่น, 2541 และรำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2541) ขีดความสามารถของชุมชนดังกล่าวจะเป็นองค์ประกอบด้านศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวที่ประกอบไปด้วย 1) มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุและศาสนา วัฒนธรรม กิจกรรมประเพณี 2) มีการ

บริหารและการจัดการท่องเที่ยว 3) ด้านการตลาดหรือด้านกิจกรรมและกระบวนการ และ 4) การมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น (สมชาย สนั่นเมือง, 2541) ความพร้อมทั้ง 4 องค์ประกอบข้างต้นถือว่ามีความสำคัญต่อศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในทุกพื้นที่ สอดคล้องกับการศึกษาของ พงณา สนวนศรี (2541) ในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะยาวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา และ สุทธิชัย ออบอุ้น (2541) กล่าวถึงหมู่บ้านหนึ่งซึ่งเป็นชุมชนท้องถิ่นในเส้นทางท่องเที่ยวสายลำน้ำกก จังหวัด เชียงใหม่-เชียงราย เป็นต้น ซึ่งหมู่บ้านชุมชนท้องถิ่นในเส้นทางท่องเที่ยวสายลำน้ำกกนี้ได้รับคำแนะนำว่าควรส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ไว้เช่นกัน

เดิมชาวบ้านในชุมชนบ้านป่าสักงามเคยประกอบอาชีพตัดไม้ขาย เพราะหมู่บ้านป่าสักงามเป็นแหล่งไม้สักที่มีมาก มีการทำไม้โดยการสัมปทานของโรงเลื่อยไม้ ทรัพยากรป่าไม้เสมือนแหล่งการค้าชุมชนเริ่มเข้าร่วมในการลักลอบตัดไม้แปรรูป ส่งผลให้สภาพทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมมากขึ้น ชุมชนไม่สามารถพึ่งพิงประโยชน์จากป่าได้ ชาวบ้านเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตโดยการออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านมากขึ้น ต่อมาภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานแนวพระราชดำริให้หมู่บ้านป่าสักงามเข้ามาอยู่ในโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวง มีพื้นที่ประมาณ 70,000 ไร่ มีพื้นที่ทำการเกษตรกรรม ประมาณ 200 ไร่ และทรงมอบหมายให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ นำรูปแบบของการพัฒนาโดยกำหนดสาระสำคัญดังนี้คือ เพื่อป้องกันรักษาป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์อยู่ให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและ ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่ามิให้ถูกทำลาย ตลอดจนรักษาสภาพแวดล้อมและฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายจนเสื่อมโทรมให้คืนสู่สภาพป่าที่สมบูรณ์ดังเดิม เพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับราษฎรที่อาศัยอยู่ในป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่โครงการ ตลอดจนการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในด้านแหล่งน้ำและที่ทำกินเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในพื้นที่โครงการให้สูงขึ้น สามารถดำรงชีพอยู่ได้ตามความเหมาะสมของท้องถิ่น เพื่อนำผลการศึกษาและวิจัยของศูนย์การพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ที่เหมาะสมมาขยายผลในการพัฒนาและให้บริการแก่ราษฎรในพื้นที่โครงการเพื่อเป้าหมาย คือ ป้องกันรักษาป่าไม้ที่มีสภาพสมบูรณ์อยู่แล้ว 20,000 ไร่ ให้คงสภาพป่าสมบูรณ์ต่อไป จัดและพัฒนาที่ดินทำกินให้แก่ราษฎรประมาณ 900 ไร่ พัฒนาและส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสม ทั้งในด้านการเกษตรและนอการเกษตร เพื่อให้ราษฎรมีระดับการครองชีพที่ดีขึ้นเช่น การเลี้ยงปลาในกระชัง กลุ่มหัตถกรรมทำเครื่องเรือนจากไม้ไผ่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์พัฒนาชุมชน การเก็บใบไม้แห้งในป่ามาแปรรูปเพื่อทำปุ๋ยออกจำหน่ายทั่วไป นอกจากนั้นทางด้านการส่งเสริมเยาวชน โรงเรียนบ้านป่าสักงาม ตำบลหลวงเหนือ อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีการส่งเสริมอาชีพให้แก่นักเรียน เช่น เพาะเห็ด

เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ไข่ เลี้ยงกบบูลฟร็อก (Bull Frog) ส่งเสริมงานประมงหมู่บ้าน ทำน้ายาล้างจาน น้ำมันตะไคร้หอม อบรมโภชนาการทางด้านอาหารปลา เป็นต้น (คณิต ธนุธรรมเจริญ, 2544)

การพัฒนาด้านการอนุรักษ์อย่างแท้จริงโดยการสรุปบทเรียนของชุมชนได้เริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2542 และชุมชนได้เริ่มตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติร่วมมือกันดำเนินการฟื้นฟูสภาพป่าตามแนวพระราชดำริ จนกระทั่งในเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2544 น้ำในห้วยป่าสักงามที่เคยเหือดแห้งไปกว่า 10 ปี ได้กลับมามีน้ำไหลเป็นน้ำตกสวยงามดังเดิม สัตว์ป่าที่เคยสูญหายไปบางชนิดได้กลับคืนมา ทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริได้เข้ามาช่วยส่งเสริมวางรากฐานการพัฒนาชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตัวเอง ปลุกจิตสำนึกของคนในชุมชน ปลุกจิตสำนึกให้แก่เยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของการจัดกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต เป็นการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีจริยธรรมตามประเพณีวัฒนธรรม สังคมดั้งเดิมที่ดั้งเดิมเป็นฐานแห่งความคิดในการจัดกิจกรรม

การจัดการสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน เป็นการจัดการอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ โดยอาศัยหลักการในการใช้สอยทรัพยากรที่ประหยัด ยืนยาวและส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมน้อยที่สุด

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีใจความสนใจที่ศึกษาถึงรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงามตำบลหลวงเหนือ อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ว่ามีพัฒนาการ การดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน และปัญหาอุปสรรคอย่างไรบ้างเป็นไปตามแนวทางของหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ และทรัพยากรที่สมบูรณ์ตลอดไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการ การดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน และปัญหาอุปสรรคของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม
2. เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างการจัดการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงามกับหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยในด้านพื้นที่ และเนื้อหา ดังต่อไปนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

หมู่บ้านป่าสักงาม หมู่ที่ 1 ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย

- 1) บริบทของแหล่งท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม ประกอบด้วย
 - สภาพแวดล้อมทางกายภาพ
 - สภาพแวดล้อมทางชีวภาพ
 - ลักษณะทางสังคม (โครงสร้างประชากร การศึกษา อาชีพหลักของชุมชน การสาธารณสุข การปกครอง กลุ่มหรือองค์กร บทบาท หน้าที่ ระเบียบในชุมชน ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ)
 - การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในด้านการท่องเที่ยว
- 2) พัฒนาการของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม
 - ยุคที่ 1 การเข้ามาของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ (พ.ศ. 2542-2545)
 - ยุคที่ 2 พ.ศ. 2545 (เริ่มมีการสร้างบ้านพัก) – ปัจจุบัน (พ.ศ. 2550)
- 3) การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนบ้านป่าสักงาม ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการ ประกอบด้วย
 - โครงสร้างคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม
 - เส้นทางเดินศึกษาสื่อธรรมชาติ
 - ระเบียบในการปฏิบัติของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม
 - การจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
 - การจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
 - การจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น
 - การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว
 - การจัดการส่งเสริมการตลาดและลงทุน

4) ศึกษาความสอดคล้องระหว่างการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านป่าสักงาม กับแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

1. การจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

1.1 การกำหนดขนาด ขอบเขต พื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบ โฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม

1.2 การวางแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมตามขีดความสามารถที่รองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยว

1.3 การจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการเดินทางเพื่อใช้จัดการ ควบคุม ปริมาณของนักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความสามารถในการรองรับได้ ของแต่ละพื้นที่

1.4 การกำหนดมาตรการป้องกันและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบ โฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม

1.5 การจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว

1.6 การเพิ่มขีดความสามารถ ศักยภาพของบุคลากรในการวางแผน และ การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม

2. การจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก

2.1 การจัดให้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรให้แก่นักท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นให้ เกิดความความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืน

2.2 การจัดให้มีสื่อความหมายธรรมชาติที่มีคุณภาพในแหล่งท่องเที่ยวเชิง นิเวศแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม

3. การจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น

3.1 การสนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม

3.2 การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ และ คิดตามประเมินผล ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม

4. การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว

4.1 การจัดระบบการเดินทางเชื่อมโยงโครงข่ายการท่องเที่ยวให้เหมาะสม กับพื้นที่และกิจกรรม

- 4.2 การจัดการใช้พลังงานและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ในกิจกรรมการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบ โฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม
- 4.3 การจัดการบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่เพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วม
และการกระจายรายได้แก่ชุมชนและประชาชนท้องถิ่น
5. การจัดการส่งเสริมตลาดและการนำเที่ยว
 - 5.1 การส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบ โฮมสเตย์ของหมู่บ้าน
ป่าสักงามในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และ
ขีดความสามารถในการรองรับการนักท่องเที่ยว
 - 5.2 การส่งเสริมการบริการนำเที่ยวเชิงนิเวศแบบ โฮมสเตย์ของหมู่บ้าน
ป่าสักงาม มุ่งเป็นการให้การศึกษา การเรียนรู้จากประสบการณ์จาก
การท่องเที่ยวในพื้นที่หมู่บ้านป่าสักงาม
 - 5.3 การกำหนดกฎเกณฑ์มาตรฐานการบริการนำเที่ยว มาตรฐานการ
ปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์
- 5) แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบ โฮมสเตย์ ตลอดจนการควบคุม
การใช้พื้นที่ของหมู่บ้านป่าสักงามเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์อย่าง
เหมาะสม

1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจึงได้คัดเลือกประชากรในการศึกษาแบบ
เฉพาะเจาะจง เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
แบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม ประกอบด้วย

- 1) ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในชุมชน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน
คณะกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านป่าสักงาม สมาชิกของโครงการ อบต. จำนวน 5 คน
สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับ พัฒนาการ การดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน และปัญหาอุปสรรค
กระบวนการทำงานทั้งหมด ตลอดจนเกี่ยวกับ ระบบจิตทัศน์คติในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์
ของหมู่บ้านป่าสักงาม

- 2) ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ประกอบด้วย ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มเยาวชน กลุ่ม
อนุรักษ์พิทักษ์ป่า กลุ่มผู้ให้บริการการท่องเที่ยว กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มฟื้นฟูและพัฒนาป่า ตัวแทน
ร้านค้าชุมชนและชาวบ้านหรือคนในชุมชน จำนวน 15 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมและดำเนิน
กิจกรรมของกระบวนการทำงาน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้เปิดเผยถึงระบบความคิดและ
ได้พูดในเรื่องที่ตนเองรู้อย่างเต็มที่ซึ่งจะทำให้มองเห็นภาพรวมของสถานการณ์มากยิ่งขึ้น

3) เจ้าหน้าที่จากส่วนราชการและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้แทนจากโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย ครูบ้านป่าสักงาม จำนวน 5 คน

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

บ้านพักแบบโฮมสเตย์ หมายถึง บ้านพักราคาประหยัดที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านป่าสักงามสร้างบ้านพักให้นักท่องเที่ยวมาพักค้างคืนซึ่งชุมชนจะจัดเตรียมห้องพัก อาหารหรือ นำชมสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ในชุมชนหรือบริเวณใกล้เคียง โดยคิดค่าบริการในราคามิตรภาพ และชุมชนจะปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยวเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว

การท่องเที่ยวโดยพักในบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม (Homestay) เป็นการท่องเที่ยวที่ถูกพัฒนาไปสู่อีกรูปแบบหนึ่งซึ่งดำเนินการบนแนวคิดของการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศในชุมชน การท่องเที่ยวแบบนี้สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม รูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ ให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมและระบบนิเวศในชุมชนได้มากกว่า โดยชุมชนจะมีบทบาทเกี่ยวข้องอย่างชัดเจนตั้งแต่การดำเนินกิจการ การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว การเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว ตลอดจนการพัฒนาชุมชนในที่สุด (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, มปป.)

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่มีการศึกษาเรียนรู้และมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมให้น้อยที่สุด โดยมีการประสานความรู้ความเข้าใจในแนวทางในการจัดการร่วมกันในทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สร้างความยั่งยืนให้กับวิถีชีวิตของท้องถิ่น โดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น และสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศให้มีความยั่งยืนต่อไป

ความสอดคล้องระหว่างการจัดการโฮมสเตย์กับหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง รูปแบบในการจัดการโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงามที่มีการดำเนินการตามแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 5 แนวทางดังนี้ การจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม การจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก การจัดการมีส่วนร่วมของประชาชน การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว การจัดการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว เพื่อให้หมู่บ้านป่าสักงามเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์ที่เหมาะสมต่อไป

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้วางกรอบแนวคิดในการศึกษาด้านบริบทของสภาพแหล่งท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม ศึกษาพัฒนาการรวมทั้งการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม ว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกับแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนหรือไม่อย่างไร และนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาพื้นที่หมู่บ้านป่าสักงาม เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับสภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวและสอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

